

i politici KPJ. Ranije usvojeni antijugoslavenski stavovi bili su snažnije izraženi u severnim i zapadnim delovima zemlje, pa je Josip Broz uoči početka Drugog svetskog rata upozoravao na „pogreške u držanju slovenačkih drugova“ koji su u svojim proglasima nedovoljno često isticali parolu odbrane Jugoslavije. U vezi s tim, autor je zaključio da „partizansko jugoslovenstvo nije jedinstven istorijski fenomen“, te da se ne može „posmatrati na isti način u svim delovima Jugoslavije i kod svih jugoslovenskih naroda“.

Pokazalo se da strah nesrpskih naroda od „integralnog jugoslovenstva“ nije nestao sa raspadom Kraljevine Jugoslavije. U drugoj zajedničkoj državi očuvanje prava na samoopredeljenje, definisanog unutar KPJ u međuratnom periodu, predstavljalo je garant nesmetanog razvoja jugoslovenskih naroda i republika i nudilo putokaz za borbu protiv „centralističko-birokratskih tendencija“. Pravo na samoopredeljenje iskorišćeno je u procesu razbijanja socijalističke Jugoslavije. Žestina nacionalnih i verskih sukoba u građanskom ratu 1991–1995. potvrđuje opravdanost naslova ove monografije.

Dušan Bojković

Dušan Nećak, „OSTPOLITIK“ WILLYA BRANDTA I JUGOSLAVIJA (1963.–1969.), Zagreb, Srednja Europa, Filozofska fakulteta, 2015, 279.

Vili Brant je jedno od najvećih imena evropske istorije posle Drugog svetskog rata. Zasluženu slavu i Nobelovu nagradu za mir stekao je svojim doprinosom politici popuštanja zategnutosti u blokovski podeljenoj Evropi i padanjem na kolena pred spomenikom žrt-

vama Varšavskog geta. Sa Jugoslavijom je imao mnogo više veza nego sa mnogim drugim zemljama, ali se naša istoriografija nije mnogo njime bavila. Dušan Nećak, profesor Univerziteta u Ljubljani i dobar poznavalac posleratne nemačke istorije, kao i veza dve nemačke države sa Jugoslavijom, poduhvatio se da donekle ispuni tu neopravdanu prazninu. Pošto je pre 14 godina objavio knjigu o Halštajnovoj doktrini i njejoj primeni u vidu prekida diplomatskih odnosa Savezne Republike Nemačke (SRN) sa Jugoslavijom zbog njenog priznanja Nemačke Demokratske Republike (NDR), (*Hallsteinova doktrina in Jugoslavija. Tito med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2002; hrvatsko izdanje: *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija. Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*, Zagreb: Srednja Europa, 2004), u novoj knjizi, koja je u originalu izašla 2014. godine („*Ostpolitik*“ *Willyja Brandta in Jugoslavija (1963–1969)*, Ljubljana 2014), bavi se počecima demontaže Halštajnovе doktrine na primeru Jugoslavije. Knjigu čine predgovor i dva glavna dela, epilog i četiri priloga. Prvi deo je uvodni i tiče se nastanka „Nove istočne politike“, dok je drugi posvećen obnovi diplomatskih odnosa sa Jugoslavijom u vreme kada je Vili Brant bio ministar inostranih poslova u vladi „Velike koalicije“.

Prvi deo sadrži pet poglavlja i obuhvata gotovo polovinu knjige. Može se učiniti da je to suviše, ali je po našem mišljenju taj uvodni deo s jedne strane nužan za razumevanje drugog, a s druge, predstavlja vrlo uspeo sintetički prikaz „Nove istočne politike“ i upoznaje čitaoca sa Brantovim životom i karijerom. Kako na bivšim jugoslovenskim prostorima ima jako malo literature o

tome, smatramo ovo vrlo dobrim informativnim pregledom korisnim i čitacima koje ne zanimaju isključivo jugoslovensko-nemački odnosi. Prvo poglavlje govori o korenima „Nove istočne politike“, a kao njenog inicijatora označava Egona Bara (Bahr), socijaldemokratskog političara bliskog Brantu koji se u junu 1963. založio za napuštanje sterilne i konfliktne Halštajnovе doktrine i približavanje SR Nemačke socijalističkim zemljama sa ciljem postepenog menjanja socijalističkog sistema. Brant je prihvatio ove ideje i počeo da ih propagira, iako je tadašnja zapadnonemačka demohrišćanska vlada uglavnom zanemarivala takve inicijative. Poglavlje je, kao i celokupan prvi deo, napisano na osnovu literature, ali i dosta arhivske građe. U drugom poglavlju se opisuje kako je vlada kancelara Erhard počela da stidljivo usvaja potrebu promene stava prema istočnim zemljama, te o prodoru koji je Brant, kao ministar inostranih poslova, 1970. godine učinio svojim susretima sa istočnonemačkim premijerom Vilijem Štoфом (Willy Stoph). Treće poglavlje govori o tzv. „istočnim ugovorima“ sa Poljskom, SSSR-om i Čehoslovačkom, te ugovorom četiri velesile o Berlinu, koji su bili konkretni plodovi Brantove politike. Poslednja dva poglavlja prvog dela se bave samom ličnošću Vilija Branta, odnosno njegovom biografijom. Od njih, drugo je posvećeno špijunskoj aferi koja je dovela do njegovog pada s vlasti.

Drugi, nešto veći deo knjige predstavlja ono što je Nečakov novi doprinos istraživanju jugoslovensko-zapadnonemačkih odnosa u ovom razdoblju. Taj deo je rađen isključivo na osnovu zapadnonemačke i istočnonemačke diplomatske građe. Sadrži tri poglavlja koja prate proces ponovnog uspostavljanja

diplomatskih odnosa između SRN i Jugoslavije. Na osnovu zapadno- i istočnonemačke građe autor detaljno prati razloge za i protiv uspostavljanja odnosa sa Jugoslavijom, ali i položaj trećeg partnera u tim odnosima – Nemačke Demokratske Republike. I dok je SRN imala potrebu da u praksi dokaže verodostojnost „Nove istočne politike“, bez ugrožavanja svog zahteva da Zapadna Nemačka bude jedini predstavnik nemačkog naroda, Istočna Nemačka se trudila da dobije međunarodno priznanje i dezavuiše SRN kao jedinog predstavnika Nemaca. Jugoslavija je, priznajući NDR (zbog čega je SR Nemačka i prekinula odnose s njom tokom 1957), želela uspostavljanje diplomatskih odnosa sa Zapadnom Nemačkom da bi regulisala pitanje obeštećenja žrtava nacističkih progona, položaj jugoslovenskih radnika na privremenom radu u SRN, pitanje antijugoslovenske emigracije u toj zemlji, a posle okupacije Čehoslovačke od strane zemalja Varšavskog pakta u avgustu 1968, i da bi pojačala ekonomsku saradnju i smanjila ekonomsku zavisnost od ponovo neprijateljskog Istoka. Autor filigranski prati diplomatska nadmudrivanja i motivaciju sve tri strane, a knjiga se završava u vreme kada Brant, dotadašnji ministar inostranih poslova u koalicionoj vladi sa demohrišćanima, postaje kancelar, to jest 1969. godine. Kao takva ona obuhvata i prve dodire i razmatranja spornih pitanja između jugoslovenske i zapadnonemačke diplomatije posle ponovnog uspostavljanja diplomatskih odnosa početkom 1968. godine.

Kraj knjige predstavlja epilog koji kratko skicira međusobne odnose tokom narednih nekoliko godina. Nažalost, sama činjenica da je Brant promenio funkciju nije značila mnogo za jugoslo-

vensko-zapadnonemačke odnose, tako da završetak knjige uprkos epilogu pomalo liči na prekid. Sledi spisak izvora i literature te četiri priloga od kojih tri reprodukuju dokumente, dok je četvrti kritički osvrt na knjigu autora ovog prikaza, *Od Auschwitzta do Brijuna. Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslavensko-zapadnonjemačkim odnosima*, Zagreb: Srednja Europa, 2007, koji služi kao neka vrsta dopune epiloga. Uz to, knjiga sadrži i više fotografija i faksimila dokumenata.

Ova knjiga Dušana Nećaka, pored toga što na pregledan i jasan način upoznaje čitaoca sa bivšeg jugoslovenskog prostora sa „Novom istočnom politikom“, predstavlja vredno i na velikom broju izvora zasnovano obogaćenje saznanja o odnosima Jugoslavije sa obe nemačke države. Autor ima izuzetan dar da kroz šumu diplomatskih dokumenata sa mnoštvom podataka, izvuče suštinu stanovišta sve tri države. Možda je više pažnje moglo biti posvećeno otporima Brantovoj politici u Zapadnoj Nemačkoj: oni se spominju, ali se stiče utisak da bi malo opširnije zadržavanje na njima pojasnilo neke stvari. Ono što je svakako najveći nedostatak knjige jeste nekorišćenje jugoslovenske diplomatske građe za koju autor kaže da je pristup „vrlo težak, gotovo nemoguć“. Sa ovom tvrdnjom se ne možemo složiti: istraživanje u Diplomatskom arhivu Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije jeste malo složenije nego u drugim ustanovama, ali nipošto nije nemoguće. Za utehu je to što jugoslovenska građa po pravilu nije tako obimna i bogata podacima kao zapadnonemačka, a uz to ona slabo omogućava uvid u proces donošenja odluka, što sa zapadnonemačkom građom nije slučaj. Treba se ipak nadati da će budući istraživači, oslonjeni na vrlo bogatu Neća-

kovu knjigu, popuniti tu prazninu i omogućiti nam da dobijemo sliku odnosa tri države iz sva tri ugla. Kao nedostatak treba navesti i neke omaške u prevodu, kao i povremeno brkanje SRN i NDR – za koje, budući da nismo imali u rukama slovenački original, ne znamo da li idu na dušu autoru ili prevodiocu.

Zoran Janjetović

Rory Yeomans, VISIONS OF ANNIHILATION. THE USTASHA REGIME AND THE CULTURAL POLITICS OF FASCISM 1941–1945, Pitsburg, University of Pitsburg Press, 2013, 446.

Neposredno pošto je na delu teritorije debelisane Kraljevine Jugoslavije u aprilu 1941. stvorena Nezavisna Država Hrvatska, započelo je sprovođenje takozvane „revolucije krvi“. Ustaške vlasti bile su rešene da stvore rasno, nacionalno i ideološki homogeno društvo, što je trebalo postići odstranjivanjem elemenata koji su okarakterisani kao „strani“ ili, na bilo koji način, „nepoželjni“. Pri tome se prevashodno mislilo na lokalno srpsko, jevrejsko i romsko stanovništvo, koje je u kontinuitetu proganjano i ubijano sve do kraja postojanja NDH. Razmere ovog genocida uzrokovale su veliki broj pobuna, uglavnom na teritorijama nastanjenim Srbima, koje su trajno destabilizovale ustašku državu. Ustaške vlasti ubrzo su shvatile da „revoluciju krvi“ mora pratiti i odgovarajuća „revolucija duša“.

Politika ekstremnog nacionalizma, odnosno genocid do koga je dovelo njeno sprovođenje u praksi, mogla se realizovati samo u odgovarajućem društvenom i ideološkom kontekstu. „Revolucija duša“, odnosno kulturna politika Nezavisne Države Hrvatske kao njen noseći element, trebalo je da vodi popu-